

ОСНОВНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Людською сутністю є те, що вона обирає найвищу цінність для себе, і вона (ця цінність) стає головним сенсом життя для особистості та головною мотивацією для існування. Проте різні глобалізаційні чи політичні процеси значно впливають на зміну звичної системи цінностей моралі, національної культури та в загальному на духовний стан людини, а саме на її світоглядні позиції та духовні цінності.

Актуальність теми дослідження. Ця тема цікавила і цікавить фахівців різних галузей багатьох наук, включаючи філософію з часів Іммануїла Канта, який задав свої відомі запитання: «Що я можу знати?», «Що я маю робити?», «На що я можу сподіватися?». Відповіді на них, особливо на останнє питання, ціннісно орієнтують людину в світі, пропонують їй вибір цілей, ідеалів, надій, тобто допомагають осмислити своє життя.

Певна зацікавленість проблемою цінностей зазвичай підвищується у перехідні періоди суспільного розвитку. Деякі політичні процеси можуть досить сильно вплинути на формування цінностей у суспільстві країни та навіть змінити її менталітет чи переглянути своє ставлення до певних речей. Сучасне українське суспільство саме зараз проходить процес суттєвих перетворень, що охоплюють всі сфери суспільно-політичного життя, його інститути, цінності та норми. Теперішня політична ситуація та деякі політичні події наштовхнули українське суспільство переглянути свої цінності та виділити ті, які б могли допомогти народу та країні в майбутньому.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є визначити основні цінності сучасного українського суспільства. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- визначити поняття цінностей та їхню роль в сучасному суспільстві;
- дізнатися що впливає на формування цінностей;
- охарактеризувати основні цінності українського суспільства;

Об'єктом дослідження є цінності суспільства.

Предметом дослідження є основні цінності сучасного українського суспільства.

Розробленість у науковій літературі: дослідженням проблеми цінностей суспільства займалися такі науковці: Анисимов С.Ф., Ручка А.О., Тугаринов В.П., Бандура О.О., Анурін В.Ф., Здравомислов А.Г., Каган М.С., Качинський А. Б. та ін.

Система цінностей людини є «фундаментом» його ставлення до світу. Похідними від людських інтересів є цінності; це вища, в порівнянні з потребами й інтересами, категорія. Цінності - це відносно стійке, соціально обумовлене вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ. «Цінності, - писав В.П. Тугарінов, - це те, що потрібно людям для задоволення потреб та інтересів, а також ідеї та їх спонукання як норми, цілі та ідеалу». Синтетичний погляд на філософське тлумачення цінностей пропонує А. Г. Здравомислов. «Цінності, – на думку вченого, – це інтереси, що відокремилися під час історичного розвитку завдяки поділу праці у сфері духовного виробництва. Предметами цих інтересів... є певний духовний зміст, який полягає в особливій концентрації почуттів і думок, що втілюється в зразках прекрасного, істинного, доброго, шляхетного» [5, с. 160]. З цього погляду світ цінностей – це, насамперед, сфера духовної діяльності, світ культури, моральної свідомості людини.

Загалом цінність це феномен, що виникає в об'єктно-суб'єктному просторі. Цінності виявляються внаслідок узагальнення соціального досвіду, утілюють у собі суспільні ідеали, вони є еталонами.

Цінності є предметом вивчення такої галузі філософії, як аксіологія. Вона з'ясовує якості та властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольняти потреби й інтереси людей.

Щоб забезпечити стабільний розвиток суспільства, права та свободи людини було запроваджено такі загальнолюдські цінності, як життя, власність, гідність, відповідальність, свобода, рівність. Вони перетворюються на власні цінності й посідають провідне місце у правовій аксіології. Зазначені цінності діалектично пов'язані одне з одним, їх можна розглядати як систему. Цю систему запропонував О. О. Бандура. Головну роль у ній

відведено людському життю; прагнення до нього виражається в гідності та власності, що утворюють діалектичну єдність. [3, с. 51].

Розглянемо деякі основні чинники, що впливають на формування цінностей людини:

1. Культурний досвід. Людина від народження поміщена у світ культури. У цьому світі зафіксовано і накопичено величезний вселюдський досвід, який забезпечує людину готовими засобами та зразками вирішення особистісних завдань. Свідомість окремої людини розвивається унікально і неповторно тому, що кожен розуміє культурний досвід по-своєму[2].

2. Моральні принципи. За словами Г. С. Абрамової: «Крім норм моралі, знань про моральні якості та ідеалі в історії моральної свідомості виникає необхідність в гнучкому та універсальному керівництві для людини. Ними стали моральні принципи. У цих принципах дається тільки загальну підставу для здійснення норм поведінки та критерій для вибору правил у різних умовах» [1, с. 109-110]. У моральних принципах показані загальні правила та вимоги суспільної поведінки, що застосовуються до більшості вчинків, які здійснюють люди. У принципах моралі сформульовані узагальнені закони моральної поведінки, які поєднуються в суцільний образ життя та ланцюг поведінки[1].

3. Особистий досвід. Цей чинник є найбільш важливим за впливом на формування цінностей у людини. Слід зазначити, що цінності людини сильно відрізняються в залежності від віку, бо особистий досвід, ніби, закріплює деякі цінності, які мають певне значення для окремої людини. Крім того, сам процес оцінювання тверджень відбувається саме через набуття особистого досвіду і виходячи з нього (адже більшість людей і вчать на своїх же помилках).

4. Атмосфера всередині сім'ї. Чинник впливу батьків на дітей є досить тривалим, тому він є одним із найвагоміших за ступенем впливу на дитину, і звичайно на його життєві цінності. Вони певною мірою визначають життєвий напрям дитини. Але крім цілеспрямованого, свідомого виховання на дитину впливає загальна атмосфера всередині родини, причому результат цього впливу перевищує всі інші.

Отже, можна виділити наступні фактори, що впливають на формування цінностей. Найпершим є атмосфера в сім'ї, він може дати досить сильний ефект в майбутньому. Наступний це особистий досвід, який базується на всьому пережитому людиною. Моральні принципи та культурний досвід займають не менш важливе місце у формуванні цінностей особистості.

Існує величезна кількість цінностей, В.П. Тугаринов розділяє їх на дві великі групи[7]:

– Матеріальні цінності ми можемо побачити, доторкнутися до них, купити їх і вони залежать від того часу в якому живе людина.

– Духовні цінності на відміну від матеріальних ми не завжди можемо побачити і вони не купуються, але ми можемо їх відчувати через поведінку оточуючих людей та свої вчинки.

Водночас, деякі дослідники по-іншому виділяють різні типи ціннісних орієнтацій. Наприклад, за концепцією М. Лукашевича, людство за ціннісними орієнтаціями поділяється на чотири головні групи. У першій групі перевага надається духовним цінностям, у другій - матеріальним, у третій - цілковитим орієнтаціям на власне «Я»; а у четвертій, найбільшій, групі - показане намагання поєднати цінності які не мають визначених пріоритетів, що становить «хаос цінностей». Щодо українського суспільства, то 12,5 % опитаних серед населення віддає пріоритет духовним цінностям; для 18,8 % переважають матеріальні цінності; тільки у 5,8 % - пріоритет власного Я; і найцікавішим є той факт, що для 62,9 % опитаних існує «хаос цінностей» [6].

Взагалі, за даними моніторингових досліджень Інституту соціології НАН України, приблизно до 2000 року значення матеріальних цінностей постійно зростало, і причиною цього було масове збідніння населення країни. Але після 2000 року тенденція почала змінюватися; вага матеріальних цінностей стала знижуватися. «Цінності виживання» та «цінності самореалізації» почали змішуватися і така змішана ціннісна орієнтація найбільш адекватно відповідає сучасним суспільним реаліям, а її подальший розвиток залежить від зміни життєвих умов людей та суспільно-політичної ситуації в країні.

Сьогодні відбуваються політичні процеси які мають значний вплив на формування системи цінностей українців. Суспільство перевело свій погляд з матеріальних цінностей та власних інтересів на громадянські, всенародні, духовні та моральні цінності. І це не дивно, оскільки Україна перебуває у складній політичній ситуації, і суспільство не може стояти осторонь всього, що відбувається. Це стало певним рушієм до змін у сучасному українському суспільстві.

Раніше в рейтингу основних цінностей найважливішими складовими життя були сім'я, робота та оточення друзів, кар'єра та матеріальне забезпечення. На сучасному етапі поряд з ними стали свобода, справедливість, сміливість, чесність, культурні цінності та цінність життя.

В період трансформаційних процесів, які зараз відбуваються в нашому суспільстві, така загальнолюдська цінність, як сім'я, не втрачає цінності та навіть набуває нового змісту, а саме - виконує функцію підтримки та захисту. Тому, що на сучасному етапі більшість сімей опинилася на межі виживання, тому роль сім'ї житті кожної особистості ще більше зростає. В рейтингу основних цінностей найвагомішою виступає сім'я, яка залишається найважливішою складовою життя людини, це підтверджують і соціологічні дослідження; 94-97 % дорослого населення визнають важливість сім'ї. Сім'я була і залишається тим інститутом, який зберігає суспільну мораль, традиційні цінності та захищає у випадку виникнення життєвих негараздів [6].

Історична боротьба за свободу нації та її намагання до рівності з іншими народами спричинили й закріпили певний набір цінностей, характерний українському народові. Він стимулює мотивацію, впевненість, особисту незалежність, потребу опиратись лише на власні сили.

Досить глибоко проблемою національних цінностей займалися також А.Б. Качинський та В.П. Горбулін. Вони згрупували систему національних цінностей, поділили їх на цінності держави, цінності суспільства та цінності індивіда [4, с. 107]. На думку дослідників подальше існування держави й нації повинні розглядатися крізь суспільство, а саме через: соціальну справедливість, добробут, систему міжнародних зв'язків, духовні надбання, патріотизм і національну безпеку. Саме після зухвалого порушення основних національних цінностей владою, зокрема прав і свободи людини, соціальної справедливості, її безпеки й призвело до виникнення у листопаді – грудні 2013 року Майдану та початку Революції Гідності в січні – лютому 2014 року. Саме після цих подій суспільство почало все більше і більше схилитися до європейських ідей та цінностей [8].

Також особливе місце в системі цінностей суспільства посідає свобода слова, яка стосується одержання інформації та можливості висловлювати власні думки та свою позицію. Ця свобода гарантується конституціями демократичних держав, законами про засоби масової інформації тощо.

Отже на сучасному етапі в українському суспільстві поряд основними цінностями людей стали свобода, справедливість, сміливість, чесність, культурні цінності та цінність життя. Ці зміни були зумовлені певними політичними подіями в Україні.

Література

1. Алексеева В.Г. Ціннісні орієнтації як чинник життєдіяльності і розвитку особистості [Текст] // Психологічний журнал - 1984. - Т.5. - № 5. - С. 63-70.
2. Анурін В.Ф. Ціннісні орієнтації та їх вплив на формування потреб [Текст] / Соціологія вищої школи. Підготовка фахівців для народного господарства. - Збірник наукових праць. - Горький, 1982. - С. 116-129.
3. Бандура О.О. Система цінностей права та її природні підвалини (основні риси) [Текст] / О.О. Бандура // Антропологія права: філософський та юридичний виміри : ст. учасників міжнар. круглого столу (м. Львів, 3-5 груд. 2010 р.). - Л. : Галиц. друкар, 2010.
4. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства [Текст] // Стратегічна панорама. - 2005. - №2. - С.13-27.
5. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности [Текст] / Здравомыслов А. Г. - М. : Политиздат, 1986. - 221 с
6. Соціальне самопочуття, настрої та ціннісні орієнтації населення України : Соціологічне дослідження Інституту соціології НАН України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Table/51006/sociolog.htm>
7. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Гончарук Т. В., Гнасевиц Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. - Тернопіль : ТНЕУ, 2015. - 255 с.